

A Critical Reading on the Novel of " The Family's Winter " by Ali Badr with a Feminine Approach

Zineh Erfatpour¹, Zahra Eivari²

1. Corresponding Author, Department of Arabic Language and Literature, Institute of Human Sciences and Cultural Studies, Tehran. Iran Email: z.erfatpour@ihcs.ac.ir

2 Master of Arabic Language and Literature, Institute of Humanities and Cultural Studies Tehran. Iran Email : zahraeivari98@gmail.com

Article Info	Abstract
Article Type: Research Article	The feminism movement was created in the 19th century following the struggles of European women to gain more freedoms and civil rights, and it gradually became more widespread. This movement and its consequences, like any other transformation, found their way into literature, and concerned writers and poets in their works, according to their situation, raised women's issues and supported their rights. One of these writers, Ali Badr, is an Iraqi novelist who deals with the problems and issues of women in his novels, including <i>The Family's Winter</i>. In this research, <i>The Family's Winter</i> has been analyzed with a descriptive-analytical method based on the first trend of feminist criticism, which is the prominence of women in men's works. The research results indicate that Ali Badr, along with highlighting the role of women and her feminine characteristics, also indirectly challenges the patriarchal society. He tries by drawing two female characters (aunt and nephew), on the one hand, to depict the limitations of women in Iraq in the 1960s and 1970s, and on the other hand, during the events of the novel, he defends women and women's rights and emphasizes the education and training of girls and women, women's independence and women's power, and most importantly, Ali Badr in this novel, undermines the anonymity of women and forced heterosexuality in the atmosphere of patriarchal Iraqi society.
Article History: Received: 06, March, 2024	
In Revised Form: 02, June, 2024	
Accepted: 13, June, 2024	
Published Online: 22, June, 2025	
Keywords: Feminist criticism, Feminist components, patriarchal system, Ali Badr, <i>The Family's Winter</i> .	

Cite this: The Author(s): Erfatpour, Z., Eivari, Z., (2025). A Critical Reading on the Novel of " The Family's Winter " by Ali Badr with a Feminine Approach: Journal of Adab-e-Arabi (Arabic Literature) (Scientific) Vol. 17, No. 3, Serial No 45. Autumn, (21-42). DOI:10.22059/jalit.2024.373463.612804.

Publisher: University of Tehran Press

<https://doi.org/10.22059/jalit.2024.373463.612804>

1. Introduction

The feminism movement was created in the 19th century following the struggles of European women to gain more freedoms and civil rights, and it gradually expanded. This movement and its consequences, like any other transformation, found their way into literature, and concerned writers and poets addressed women's issues and supported their rights in their works.

In the prehistoric period, throughout the first society, which was a type of communal society, women were equal to men and it was the same from the eyes of men, but at the same time with the emergence of class society and its special institutions, namely: the patriarchal family, private property. And the power of the government, the social position of women declined, and the communal society of Ili collapsed, and gender inequality and the inferiority of women gradually emerged; Thus, throughout history, women have often been recognized as the second gender of society, and most women also admit that in order to continue living or have a successful life, they must be next to men and under their control. On the other hand, the patriarchal laws that are always in favor of men and place women in a lower category, have limited the possibility of personal, professional and social growth for women; Although the feminism movement was created in the 19th century following European women's struggles to gain more freedoms and civil rights in pursuit of women's rights, and its initial waves were aimed at achieving citizenship, family and social rights, and very soon opened its place and women were able to achieve their wishes to some extent by being in the society, but unfortunately in eastern societies, the dominance of traditional thoughts on women's minds and the inappropriateness of social platforms have made women in They are not very successful in bringing their true identity. Anyway, after the beginning of the movement, many books were written that question patriarchal laws and support women's rights, and social novels have also played a good role in this. Because the systems governing the society depict gender inequalities well. The novels of Iraqi novelist Ali Badr, including the novel "Shita' al-'a'ila " also have a social approach and pay special attention to women and the problems and limitations of women, and for this reason the novel " Shita' al-'a'ila " which has not been examined with a woman-centered approach, we have chosen to read and analyze its feminist components from the perspective of a male writer.

2. Literature Review

Some researches have been conducted with a feminist approach in Arabic novels and stories, and some researches have been conducted on some of Ali Badr's novels with different critical approaches, but the only research that has been conducted on the novel "Shita' al-'a'ila" It is available It is a master's thesis under the title "Narrative techniques and aesthetics in the novels The Family Winter by Ali Badr, and The Symphony of the Dead by Abbas Maroufi" (1401), written by Qahtan Adnan Mohammad under the guidance of Behrooz Gurbanzadeh and advised by Hasan Guderzi Lemaraski. In this thesis, the narrative elements of Ali Badr's novel Shata Al-Aale and Abbas Marouchi's Symphony of the Dead are analyzed and compared.

3. Materials and Methods

In this research, relying on the descriptive-analytical method, we examine the feminist elements of this novel. In fact, this research aims to analyze the feminist components of the mentioned novel based on the first trend of feminist criticism, i.e. the appearance of women in the works of men, and specifically to analyze the situation of the female protagonist of this novel in the atmosphere of a patriarchal society.

4. Discussions and conclusion

In this research, Ali Badr's novel "Shita' al-'a'ila" was analyzed and criticized based on a woman-centered approach, and the following results were obtained:

1- On the one hand, this novel indirectly challenges the patriarchal system in the sixties and seventies of Iraq, and on the other hand, in the heart of this patriarchal system, it creates two types of female characters: a hero character (aunt) and a victim character (nephew); The aunt, who was engaged in business in the past, and now, due to the collapse of her family following the fall of the monarchy in

Iraq and the dominance of the patriarchal system, manages her economic issues far away, and the nephew, who actually becomes a victim of the traditional thoughts of the society and his aunt, and stops studying at school, and finally, due to his identitylessness and intense dependence on a stranger and despair of having a bright future, he gives up. She commits suicide, and her aunt also dies due to her failure to understand the joy of love with this strange man, and in other words, she also becomes a victim.

2- Feminist components that serve to support women and their rights in this novel include: attention to the education and training of girls and women, women's independence, women's power and freedom from patriarchy and finding the joy of love. In other words, these components are more or less present in the novel through the character of the protagonist's aunt, but they are not fully realized in the restrictive framework of the patriarchal system; Nephew's education is done at home, without any home teacher, using aunt's books and novels, independence of nephew when he leaves his mother because he is not under the guardianship of his stepfather, to some extent. It shows, but it loses color by taking refuge in the aunt who is a captive of traditional thoughts. Feminine power shows itself in the aunt, who owns most of the family's property and takes care of the rebellious property and property, but in another place, when she is facing a strange man, she shows weakness. He gives and becomes blindly heterosexual, no trace of this power can be seen anymore.

3- At the same time as highlighting the role of women and her feminine characteristics, Ali Badr indirectly criticizes the patriarchal society, and in other words, the need for girls to stay at home to preserve family integrity. It questions women's desire to attract men's attention (forced heterosexuality) and women's identitylessness, and through the nephew's suicide and aunt's death, it shows how a woman in a patriarchal system becomes a victim. Of course, in the end, Ali Badr ends the story after the suicide of the nephew and the death of the aunt, and without depicting the solutions to fight against the patriarchal system in Iraq for the audience, he leaves the reader confused.

خوانشی نقادانه بر رمان شتاء العائلة اثر علی بدر با رویکرد زنانه

زینة عرفت‌پور^۱، زهرا ایوری^۲z.erfatpour@ihcs.ac.irzahraeivari98@gmail.com^۱نویسنده مسئول، گروه زبان و ادبیات عربی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. رایانامه:^۲گروه زبان و ادبیات عربی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. رایانامه:

اطلاعات مقاله چکیده

جنبش فمینیسم در قرن نوزدهم به دنبال مبارزات زنان اروپایی برای به‌دست آوردن آزادی‌های بیش‌تر و حقوق مدنی ایجاد شد و به‌تدریج گسترهٔ بیش‌تری یافت. این جنبش و تبعات آن مانند هر دگرگونی دیگری، به‌ادبیات نیز راه پیدا کرد و نویسندگان و شاعران دغدغه‌مند در آثار خود، به فراخور حال خود، به طرح مسائل زنان و حمایت از حقوق آن‌ها پرداختند. یکی از این نویسندگان، علی بدر رمان‌نویس عراقی است که در رمان‌های خود از جمله رمان «شتاء العائلة» به مشکلات و مسائل زنان می‌پردازد. در این پژوهش، رمان «شتاء العائلة» با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی و بر-مبنای گرایش اول نقد فمینیستی یعنی جلوهٔ زنان در آثار مردان، بررسی شده‌است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که علی بدر در کنار برجسته‌کردن نقش زن و ویژگی‌های زنانهٔ او، جامعهٔ مردسالار را نیز به‌طور غیر مستقیم به‌چالش می‌کشد. او از طریق ترسیم دو شخصیت زنانه (عمه و برادرزاده)، از یک سو می‌کوشد محدودیت‌های زنان را در کشور عراق در دههٔ شصت و هفتاد به‌تصویر کشد و از سوی دیگر در جریان حوادث رمان، از زنان و حقوق زنان دفاع‌نماید و بر تحصیل و آموزش دختران و زنان، استقلال زنان و قدرت زنانه تأکید کند و از همه مهم‌تر، علی بدر در این رمان، بی‌هویتی زنان و دگرجنس‌خواهی اجباری را در فضای جامعهٔ مردسالار عراق، زیر سؤال می‌برد.

نوع مقاله:

بحث علمی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۱۲/۱۶

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۳/۱۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۳/۲۴

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۴/۰۱

واژه‌های کلیدی:

نقد فمینیستی، مؤلفه‌های

فمینیستی، نظام مردسالاری، علی

بدر، شتاء العائلة.

استناد: عرفت‌پور، زینة؛ ایوری، زهرا؛ (۱۴۰۴): خوانشی نقادانه بر رمان شتاء العائلة اثر علی بدر با رویکرد زنانه، سال ۱۷، شماره ۳، پاییز، شماره پیاپی ۴۵ - (۳۸-۱۷).

DOI:10.22059/jalit.2024.373463.612804.

ناشر: مؤسسهٔ انتشارات دانشگاه تهران

۱. مقدمه

در دوره پیش از تاریخ در سراسر جامعه نخستین که یک نوع جامعه اشتراکی ایلی بود، زنان با مردان برابر بودند و از نگاه مردان نیز چنین بود، ولی هم‌زمان با ظهور جامعه طبقاتی و نهادهای خاص آن یعنی: خانواده پدر سالار، مالکیت خصوصی و قدرت دولت، جایگاه اجتماعی زنان تنزل پیدا کرد و جامعه اشتراکی ایلی فروپاشید و کم‌کم نابرابری جنسیتی و فرودستی زنان پدیدار گردید؛ بدین ترتیب زنان در طول تاریخ، اغلب جنس دوم جامعه شناخته شده‌اند و اکثر زنان نیز اذعان دارند که برای ادامه حیات یا داشتن زندگی موفق باید در کنار مردان و زیر دست آنان باشند. از سویی قوانین مردسالارانه‌ای که همواره به نفع مردان بوده و زنان را در رده‌ای پایین‌تر قرار می‌دهد، امکان رشد شخصیتی، شغلی و اجتماعی را برای زنان محدود نموده‌است؛ گرچه که جنبش فمینیسم در پی احقاق حق زنان ایجاد شد و موج‌های اولیه آن در راستای رسیدن به حقوق شهروندی و خانوادگی و اجتماعی بود و خیلی زود جای خود را باز کرد و زنان توانستند با حضور در اجتماع تا حدی به خواسته‌هایشان برسند، اما متأسفانه در جوامع شرقی، سلطه افکار سنتی بر ذهن زنان و مناسب‌نبودن بسترهای اجتماعی باعث شده‌است که زنان در به‌دست‌آوردن هویت واقعی خود، چندان موفق نباشند. به هر حال، پس از آغاز جنبش، کتاب‌های بسیاری تألیف شد که قوانین مردسالارانه را زیر سؤال برده و از حقوق زنان حمایت می‌کند و در این میان رمان‌های اجتماعی نیز نقش خوبی را ایفا کرده‌اند؛ زیرا نظام‌های حاکم بر جامعه، نابرابری‌های جنسیتی را به‌خوبی به‌تصویر می‌کشند. رمان‌های علی بدر از جمله رمان «شتاء العائلة» نیز دارای رویکردی اجتماعی هستند و به‌طور خاص به زنان و مشکلات و محدودیت‌های زنان توجه ویژه‌ای دارند. در این پژوهش با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی به بررسی عناصر فمینیستی این رمان می‌پردازیم. درواقع این پژوهش بنا دارد مؤلفه‌های فمینیستی رمان مذکور را بر مبنای گرایش اول نقد فمینیستی یعنی جلوه زنان در آثار مردان، مورد تحلیل قرار دهد و به‌صورت خاص وضعیت زن قهرمان این رمان را در فضای یک جامعه مردسالار واکاوی نماید.

اما سؤال‌های پژوهش از قرار ذیل هستند:

۱. علی بدر در رمان شتاء العائلة، شخصیت‌های زنانه را به‌چه شکلی به‌تصویر می‌کشد؟
۲. علی بدر در این رمان از کدام مؤلفه‌های فمینیستی در جهت حمایت از زنان و حقوق آنان، بهره می‌برد؟

۳. علی بدر در این رمان نسبت به جامعه مردسالار خود چه موضعی دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

برخی پژوهش‌ها در مورد برخی از رمان‌های علی بدر با رویکردهای مختلف نقدی صورت گرفته‌است که در این بخش به آن‌ها می‌پردازیم، البته پیش از آن، برخی از پژوهش‌هایی را که با رویکرد فمینیستی در رمان‌ها و داستان‌های عربی انجام شده‌است، معرفی می‌نماییم:

مقاله «روایه نجیب محفوظ بدایه و نهایه فی ضوء النقد النسوی» نوشته خدیجه قلی‌زاده

(۱۳۹۱) که به بررسی شخصیت‌های زنان در پرتو نقد فمینیستی می‌پردازد.

مقاله «تحلیل رمان زینب بر اساس نقد فمینیستی» نوشته حسین ابویسانی و فاطمه کاری، (۱۳۹۱) که به بررسی و تحلیل رمان زینب و نشان دادن جلوه‌های فمینیستی در آن می‌پردازد. مقاله «کاوشی بر رمان بدایه و نهاییه نجیب محفوظ بر اساس نقد فمینیستی» نوشته نعیم عموری و رقیه منصوری مقدم (۱۳۹۴) که رمان بدایه و نهاییه را از منظر نقد فمینیستی مورد واکاوی قرار می‌دهد. در این مقاله پژوهشگر با استفاده از نقد فمینیستی و در چهارچوب عناصر فمینیستی، نگاه نجیب محفوظ به زن را در این رمان واقعاً بررسی می‌کند. اما پژوهش‌هایی که رمان‌های علی بدر را با رویکرد زنانه مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند، عبارتند از:

پایان‌نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان «تقنیات السرد و جمالیاته فی روایتی شتاء العائلة لعلی بدر، و سمفونیة الموتی لعباس معروفی» (۱۴۰۱)، نوشته قحطان عدنان محمد به‌استاد راهنمایی بهروز قربانزاده و مشاوره حسن گودرزی لمراسکی. در این پایان‌نامه عناصر روایی رمان شتاء العائلة علی بدر و سمفونی مردگان عباس معروفی مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته‌اند.

مقاله «بازتاب فرودستی و خشونت علیه زنان در رمان الکافرة علی بدر» نوشته زینب جعفرنژاد (۱۳۹۷) که یافته‌های آن حاکی از این است که در این رمان (چاپ سال ۲۰۱۵م) که زمان نگارشش مصادف است با ظهور داعش در کشور عراق، رنج‌های روزانه ملت عراق ترسیم می‌گردد و راوی که همان قهرمان داستان است تک‌تک این رنج‌ها را بازگو می‌کند، از همان ابتدا به‌ترسیم فقر فرهنگی، مردسالاری و خشونت مردان علیه زنان، فضای اجتماعی اسف‌بار جامعه خویش در زمان ظهور این گروه تروریستی جنایتکار می‌پردازد.

مقاله «واکاوی بحران هویت زنان زیر تیغ داعش در رمان الکافره بر پایه نظریه اریکسون» نوشته زهرا ماحوزی و همکاران (۱۳۹۹) نیز با رویکرد زنانه رمان الکافرة علی بدر را بررسی می‌نماید. یافته‌های این پژوهش بیان‌گر آن است که نویسنده با یک اثر اجتماعی با رویکردی زنانه، افق‌های تازه‌ای را از مسائلی مانند حقوق زنان در چنگال داعش، مردسالاری، نابسامانی اجتماعی و فرهنگی جامعه تحت سلطه داعشیان می‌گشاید و زخم‌هایی را که از رهگذر اشغال عراق بر پیکره زنان جامعه وارد شده است، ترسیم می‌کند. مقاله «مهاجرت زنانه و پیامدهای روانی آن در رمان الکافرة اثر علی بدر»، نوشته نسرین کاظم زاده مالک عبدی (سال ۱۴۰۱) نیز رمان الکافرة از منظر مهاجرت زنانه مورد واکاوی قرار می‌دهد. هدف از این پژوهش آن است که موضوع مهاجرت زن، پیامدهای روحی و روانی مثبت و منفی مهاجرت را از لحظه ورود مهاجر به سرزمین میزبان تا زمان پذیرفته شدن وی به‌عنوان یک شهروند، مورد تحلیل و بررسی قرار دهد.

۳. معرفی اجمالی علی بدر

علی بدر نویسنده و رمان‌نویس عراقی در سال ۱۹۶۷ در بغداد (کراده شرقی) متولد شد. او در مدرسه قدیس یوسف درس خوانده و سپس در دانشگاه ولفن لائف بلژیک به تحصیل فلسفه پرداخت، وی به سبب رمانها و آثار ادبی‌اش به‌شهرتی جهانی دست یافته‌است و آثارش به پانزده زبان زنده دنیا از جمله انگلیسی، فرانسوی، و اسپانیایی و هلندی و ایتالیایی و روسی و کره‌ای و

کردی و... ترجمه شده‌است و تاکنون پانزده رمان، یک مجموعه داستانی، دو دیوان شعر، شش پژوهش فلسفی و سه نمایشنامه از او به چاپ رسیده‌است. وی در آثارش صدهای مظلوم و به حاشیه رانده شده در زندگی اجتماعی و فرهنگی و سیاسی، و نیز زندگی فرهنگی و سیاسی بغداد را در فضاهای مختلف از کافه‌ها و هتل‌ها گرفته تا خیابان‌ها و سالن‌های تئاتر، به‌طور دقیقی به تصویر می‌کشد؛ و زندگی خانواده‌های بغدادی را برای خواننده با دقت ترسیم می‌نماید، خواه ثروتمند باشند خواه فقیر، درواقع رمان‌های او همواره میان محله‌های لوکس و محله‌های ویران‌شده، میان اصطبل‌های فقیران و خانه‌های اشرافی، در نوسان هستند و در این رمان‌ها، آمیزه قومی بغداد، یعنی: خانواده‌های مسیحی، مسلمان و یهودی بر اساس پس‌زمینه اندیشه‌های اگزیستانسیالیستی، کمونیستی و ناسیونالیستی، کنار یکدیگر زندگی می‌کنند و بر اساس پس‌زمینه‌های درگیری‌های طبقاتی، قومی و سیاسی به جان هم می‌افتند و نوسانات سیاسی ویرانگری را تجربه می‌نمایند. علی‌بدر برنده جوایز متعددی شده و آثارش به چندین زبان خارجی از جمله انگلیسی، فرانسوی، هلندی، ایتالیایی، روسی، کره‌ای، چینی، فارسی و کردی ترجمه شده‌است.

مهم‌ترین آثار علی‌بدر عبارتند از: شتاء العائلة (۲۰۰۲م)، الطريق الى تل مطران (۲۰۰۳م)، الولیمة العاریة (۲۰۰۴م)، صخب النساء (۲۰۰۵م)، کاتب مغمو، مصابیح اورشلیم (۲۰۰۶م)، الرکض وراء الذئاب (۲۰۰۷م)، حارس التبغ (۲۰۰۸م)، ملوک الرمال (۲۰۰۹م)، الجريمة، الفن والقاموس بغداد (۲۰۱۰م)، أساتذة الوهم (۲۰۱۱م)، الکافرة (۲۰۱۵م)، عازف الغيوم (۲۰۱۶م)، الکذابون یحصلون علی کل شی (۲۰۱۷م).

۴. معرفی و خلاصه رمان «شتاء العائلة»

رمان شتاء العائلة در ۱۴۱ صفحه (۹ بخش) در سال (۲۰۰۲) منتشر شده‌است. «شتاء العائلة» رمانی سیاسی، اجتماعی و در عین حال رمانتیک است که تخریب و فروپاشی یک خانواده اشرافی در بغداد را پس از وقوع کودتای ۱۹۵۸ م به تصویر می‌کشد. بسیاری از منتقدان آن را رمانی فمینیستی، تاریخی و عاشقانه توصیف کرده‌اند، به عبارت دیگر می‌توان گفت که این رمان، رمانی است زنانه که شخصیت اصلی (عمه) و شخصیت دوم آن (برادر زاده) زن هستند. گویی در این خانواده اصیل همه چیز برای زنان باقی می‌ماند و مردان جایگاهی ندارند. توصیفات که راجع به عمه ارائه می‌شود، نشان از جایگاه مهم وی دارد و هیچ شخصیت دیگری به این شیوه و با این توصیفات معرفی نمی‌گردد و از همان ابتدا پیداست که این شخصیت نقش کلیدی و مهم در داستان دارد.

رمان «شتاء العائلة» رمانی است که فروپاشی خانواده‌های اشرافی بغداد را در دهه شصت و هفتاد میلادی پس از فروپاشی حکومت پادشاهی در عراق، از طریق داستان زنی حدوداً چهل ساله از خانواده‌ای مرتبط با دربار سلطنتی فروپاشیده به تصویر می‌کشد؛ این زن علیرغم این که در گذشته خود مشغول کار تجارت بوده است، رابطه خود را با دنیای بیرون قطع می‌کند، و به‌جز نظارت بر کارهای روزانه عمارت خود و رسیدگی دورادور به امور مالی مرور خاطرات قدیمی و

نشستن بر مزار اعضای خانواده‌ای که توسط عوامل کودتا (کودتای عبد الکریم قاسم) کشته شده- اند، با جهان بیرون ارتباطی ندارد. مردی که تنها وارث و بازمانده خاندانی اشرافی و اصیل و فروپاشیده‌است، همراه همسرش از خارج از کشور به‌عمارتی آمده که روزگاری به‌همراه خانواده در آن زندگی می‌کرده و اکنون هیچ‌کس از آنها باقی نمانده است، اما وسایل با شکوه عمارت خاطراتی را به یاد وی می‌آورد. او با دیدن عکس عمه خود در آلبومی قدیمی، گذشته را به یاد می‌آورد و زندگی وی را روایت می‌کند. داستان اصلی مربوط به‌همین عمه است که در این عمارت به‌تنهایی روزگار خود را می‌گذراند. همه افراد این خانواده یا به‌دست عوامل کودتا کشته شده‌اند یا مهاجرت کرده‌اند. او برادرزاده‌ای در خارج از کشور دارد که یک دختر نوجوان است و زمانی که پدرش در اثر سانحه‌ای از دنیا می‌رود و مادرش با مرد دیگری ازدواج می‌کند، ترجیح می‌دهد که نزد او زندگی کند. عمه با وجود این که زنی میانسال است، هنوز ازدواج نکرده است و چون در این دوران، رفت و آمدها و جشن‌های گذشته، دیگر در عمارتشان برقرار نیست، به‌فردی منزوی تبدیل شده است. این دو نفر، زندگی تکراری و روتینی دارند و دختر جوان به‌اجبار عمه در خانه درس می‌خواند. در یک روز بارانی زن و مرد جوانی که خود را فامیل آنان معرفی می‌کنند، با ادعای این که برای گذراندن ماه عسل از خارج کشور آمده‌اند، وارد عمارت می‌شوند، عمه با وجود این که این دو نفر را نمی‌شناسد، بدون تحقیق و پرس و جو آنان را به‌خانه راه می‌دهد. در مدتی که این زن و مرد در این خانه اقامت دارند، عمه و برادرزاده به‌آن مرد علاقه‌مند می‌شوند. یک شب به‌طور ناگهانی زن و مرد غریبه عمارت را ترک می‌کنند و برادرزاده که به شدت به‌مرد وابسته شده‌بود، خودکشی می‌کند و عمه نیز بعد از مدتی در اثر ناکامی در داستان عشقی خود با مرد غریبه، دق مرگ می‌شود و بعد از دو سال از فوت عمه، این عمارت به‌فروش می‌رسد و داستان این خاندان بزرگ نیز به‌پایان می‌رسد.

۵. نقد فمینیستی

نقد فمینیستی یا زن‌محور، یکی از روش‌های نقد ادبی معاصر است که هدف آن نقد نحوه ارائه شخصیت‌های زن در ادبیات، به‌ویژه ادبیات داستانی، و نیز بررسی موضع‌گیری نویسنده نسبت به‌مسائل زنان است. البته شایسته است که پیش از پرداختن به‌گرایش‌های نقد فمینیستی، اشاره بسیار کوتاهی به‌اصطلاح فمینیست و فمینیسم داشته باشیم.

«واژه فمینیست نخستین بار در زبان انگلیسی برای توصیف زنانی به کار رفت که در دهه ۱۸۹۰ برای کسب حق رای مبارزه می‌کردند» (روباتام، ۱۳۸۵: ۹). بعدها معانی فمینیسم از مبارزه برای کسب حق رأی فراتر رفت و در آغاز قرن بیستم فمینیسم در ایالات متحده آمریکا و اروپا بیشتر بر منحصر به‌فرد بودن زنان تأکید می‌کرد تا بر تقاضای برابری با مردان (رک: همان: ۱۲ - ۱۱). «فمینیسم در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ به‌واژه‌ای فراگیر تبدیل شد که نه تنها در توصیف مبارزات سیاسی برای کسب حق رأی، بلکه برای دستیابی به‌حقوق اقتصادی و اجتماعی دیگر از دست‌مزد مساوی گرفته تا حق کنترل مولید به‌کار می‌رفت» (همان: ۱۳) «جنبش فمینیستی در چهارچوب منازعات سیاسی - اجتماعی سال‌های ۱۹۶۰ که در آمریکا انگلیس و فرانسه جریان -

داشت، دوباره اوج می‌گیرد و در ادامه به عرصه ادبیات نیز گسترش می‌یابد که نتیجه آن پیدایی نقد فمینیستی است. تحقیر زن تنها در زندگی واقعی رخ نمی‌دهد؛ این موضوع در گونه‌های مختلف ادبی، مثل رمان، شعر و نمایش‌نامه نیز انعکاس یافته، به تقویت نظام پدرسالار یاری می‌رساند. (موران، ۱۳۸۹: ۲۹۴ و ۲۹۵). البته شایان ذکر است که «هیچ رویکرد جهان‌سومی یگانه و ویژه‌ای به فمینیسم وجود ندارد» (روبارتام، ۱۳۸۵: ۴۰۶).

منتقدین فمینیست با دو گرایش ادبیات را مورد واکاوی قرار می‌دهند: گرایش اول که جلوه‌های زن‌نامیده می‌شود و به زن در مقام مخاطب می‌پردازد. در واقع این گرایش به این موضوع توجه دارد که زنان در نوشته‌های ادبی (به‌خصوص نوشته‌های ادبی مردان) به چه شکل و با کدام نقش‌های کلیشه‌ای نشان داده می‌شوند. «به اعتقاد هواداران این گرایش، نویسندگان مذکر اغلب به‌طور ضمنی فرض می‌کنند که خواننده آثار آنان مرد است و به همین سبب، تصویر ارائه شده از زن در آثارشان، به گونه‌ای است که با مقتضیات فرهنگ مردسالارانه تطبیق دارد و اساساً همان فرهنگ را بازتولید می‌کند.» (پاینده، ۱۳۸۲: ۱۴۲) البته باید گفت این رویکرد نقدی، زمانی مطرح است که مخاطب، زن باشد و متن ادبی را به شکل دیگری دریابد؛ «چراکه واکنش یک مرد در برابر بینش جنسی حاکم بر نوشته، نمی‌تواند درست مانند یک زن باشد. البته این سخن درباره هر زنی که اثر ادبی را می‌خواند، صدق نمی‌کند؛ چون در این‌جا منظور از زن، بخشی از انسان‌ها با ویژگی‌های جنسی بیولوژیک متفاوت از بخش دیگر نیست؛ مراد، شعور زنانه‌ای است که از مسیر فرهنگی حاصل گردد» (موران، ۱۳۸۹: ۲۹۵ و ۲۵۶). اما گرایش دوم که نقد زنان‌نامیده می‌شود، به زن در مقام نویسنده توجه می‌کند. نظریه پرداز اصلی این گرایش شوالتر است. «شوالتر و منتقدان طرفدار مکتب نقد زنان متقابلاً توجه فراوانی به ساختار و مضامین آثار ادبی نویسندگان زن دارند تا از این طریق به شناخت پوشش روانی فعالیت‌های زنانه راه ببرند» (همان: ۱۴۴). به‌طور خلاصه می‌توان گفت که نقد فمینیستی با گرایش اول یعنی: رویکرد به زن در مقام مخاطب - که همان رویکردی است که ما در این پژوهش به کار بسته ایم - قصد دارد که به «مطالعه آثار نویسندگان مرد با دید زنانه و تفسیر و نقد تفکر جنسی ارائه شده؛ تخیلات زنانه و تیپ‌های کلیشه‌ای زن از موضع فمینیستی» بپردازد (همان: ۲۹۶). البته از سوی دیگر، باید در نظر داشت که «متون ادبی، بسیاری از تفکرات و عقاید بنیادی ما را درباره جنسیت، به سؤال می‌کشاند. با این معنا ادبیات را می‌توان حوزه‌ای دانست که عقاید و تفکرات بنیادین درباره تفاوت‌های جنسی را به نحوی ثمربخش به چالش می‌طلبد. به عبارت دیگر می‌توان گفت هیچ متن ادبی فی نفسه مردسالارانه یا فمینیست نیست، این امر بستگی با آن دارد که یک متن ادبی را چگونه بخوانند» (نت؛ روئل، ۱۳۸۸: ۲۰۷).

۶. مروری بر پاره‌ای از مؤلفه‌های نقد فمینیستی

۶-۱. مرد سالاری

یکی از مؤلفه‌های مورد اعتراض فمینیست‌ها، تسلط مردان بر زنان و برتری جویی آن‌ها است، منظور از مردسالاری «هر فرهنگی است که مردان را از طریق حمایت از نقش‌های جنسی سنتی برتری می‌بخشد، مردان را به صورت موجوداتی منطقی، نیرومند، حمایت‌گر و مصمم جلوه

می‌دهد و زنان را به صورت موجوداتی احساساتی، غیر منطقی، ضعیف و فرمانبردار (تایسن، ۱۳۸۷: ۱۵۱).

مردسالاری (patriarchy) به نظام سلطه مردانه‌ای می‌گویند که از طریق نهادهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی‌اش، زنان را سرکوب می‌کند و در تمامی مظاهر تاریخی، چه فتوالتی، چه سرمایه‌داری یا سوسیالیستی، نظام جنس و جنسیتی و نظام تبعیض اقتصادی، به‌طور هم‌زمان عمل می‌کند (هام و گمبل، ۱۳۸۲: ۳۲۳).

به‌طور کلیت میل، ایدئولوژی مردسالاری تفاوت‌های طبیعی میان مردان و زنان را بزرگ‌نمایی می‌کند تا یقین حاصل کند که مردان همواره نقش‌های مسلط یا مردانه و زنان همواره نقش‌های فرودست یا زنانه دارند. (تانگ، ۱۳۹۱: ۱۵۸)

۶-۲. اهتمام به تحصیل و آموزش دختران و زنان

یکی از تبعات همین مردسالاری، خانه‌نشینی دختران و زنان است که در نقد فمینیستی مورد توجه قرار می‌گیرد. درواقع دختران تحت تأثیر مردسالاری گاهی از تحصیل در بیرون از منزل و یا به‌طور کلی تحصیل محروم می‌شوند و زنان نیز از اشتغال در بیرون از خانه منع می‌شوند. ویرجینیا وولف در مقاله‌ای تحت عنوان حرفه‌هایی برای زنان درباره خود می‌گوید: «مانند بسیاری از نویسندگان قرن نوزدهم، در زندان ایدئولوژی زن بودگی اسیر بود؛ تصویر ایده‌آل فرشته در خانه.. [که زاده تفکر حاکم در عصر ویکتوریاست] .. از زنان می‌خواست که دلسوز فروتن و پاک باشند..» (سلدن؛ ویدوسون، ۱۳۷۷: ۲۵۹ و ۲۶۰) و همین امر مانع فعالیت‌های اجتماعی زنان شده و منجر به بردگی آن‌ها می‌شد. «ویرجینیا وولف می‌داند که چنانچه بخواهد از حرفه خودش یعنی نویسندگی برخوردار شود، باید شب فرشته در خانه را از میان بردارد» (رک: رابینز، روت: ۱۳۸۹: ۸۲ و ۸۳).

فمینیست‌های موج اول که خواهان برابری میان زن و مرد هستند در کنار درخواست حق رأی و مالکیت، بر آموزش زنان نیز تأکید خاصی دارند (لافین، ۱۳۸۹: ۱)؛ چراکه سواد و تحصیلات دختران موجب استقلال آن‌ها را به وجود می‌آورد و به همین دلیل است که جامعه مردسالار با آن مخالفت می‌کند؛ از این‌رو، دختران و زنان قدرتمند هر جا می‌بینند که زمینه برای تحصیلاتشان فراهم نیست، در خانه آموزش می‌بینند و کتاب‌های مختلف می‌خوانند و سطح دانش خود را بالا می‌برند.

۶-۳. ازدواج

یکی از مقوله‌هایی که ناقدان فمینیستی در نقد خود به آن توجه نشان می‌دهند، مسأله ازدواج است؛ زیرا زنان در جوامع سنتی برای امر ازدواج اهمیت خاصی قائل هستند؛ چراکه آنان از این طریق به اجتماع راه پیدا کرده و دارای موقعیت آزادتری می‌شوند. درواقع «برای دختران ازدواج یگانه وسیله‌ای است که بتوانند جزو اجتماع شوند و اگر آن‌ها روی دست بمانند، از نظر اجتماعی تحقیر شده‌اند» (دوبووار، ۱۳۸۰: ۲۳۲).

۶-۴. جنسیت‌گرایی

۳۱ واکاوی دلواپسی‌های چهارگانه غایی و راه حل درمان آن در رمان «زهر الیمون وقصص أخرى» علاء الدیب در پرتوی نظریه روان پویه..

یکی دیگر از مسائل مورد توجه فمینیست‌ها، مسئله جنسیت است. از نگاه اغلب آنان، واژه جنسیت به آناتومی بدن ما مربوط نمی‌شود، «بلکه به رفتار ما به عنوان مردان و زنانی که برنامه‌ریزی اجتماعی شده‌اند، اشاره دارد. درواقع تمام خصایصی که ما با رفتار مردانه و زنانه مرتبطشان می‌دانیم، آموخته می‌شوند و فطری نیستند.» (تایسن، ۱۳۹۴: ۱۶۵) حال در جوامع سنتی، جنسیت‌گرایی گاهی به نحوی شدت می‌یابد که زنان برای مردان، شی یا وسیله محسوب می‌شوند و با این نگاه جنسیتی، قابلیت‌های زنان پوشیده می‌ماند؛ از این رو زنان از همان ابتدا خود را تحقیر شده و فاقد قدرت تصمیم‌گیری می‌بینند و به همین دلیل چاره‌ای جز فرمانبری ندارند.

۶-۵. استقلال مالی زنان

اعتقاد فمینیست‌ها به اشتغال زنان و استقلال مالی آنها به نحوی است که سیمون دوبووار می‌گوید: «فقط و فقط کار می‌تواند آزادی واقعی برای زن تأمین کند. از لحظه‌ای که زن دیگر انگل نباشد، نظامی که بر وابستگی بنا شده است، درهم می‌ریزد و دیگر برای ایجاد ارتباط بین او و دنیا، نیازی به جنس مذکر نیست (دوبووار، ۱۳۸۸: ۶۱۹).

۷. نقد رمان شتاء العائلة با رویکرد زنانه

با توجه به محتوا و شخصیت‌هایی که علی بدر در رمان شتاء العائلة به مخاطب ارائه می‌دهد، می‌توان گفت که این رمان‌نویس عراقی، از همان ابتدا از زبان راوی، به نظام مردسالاری حاکم در گذشته، اشاره می‌کند و در ادامه داستان با ترسیم دو شخصیت اصلی زنانه، مؤلفه‌های فمینیستی خود را در دل این نظام نرینه‌سالار با ظرافت کامل مطرح می‌نماید که در این جا به ترتیب این مؤلفه‌ها را مورد مناقشه قرار می‌دهیم:

۷-۱. مردسالاری

در این رمان که به شدت صبغه زنانه دارد، موضوع مردسالاری به طور غیر مستقیم از طریق ابراز ناراضیتی مادر راوی از خانواده همسر مطرح می‌شود که نشان از استبدادی دارد که برای زنان قابل تحمل نیست و در همان ابتدای داستان راوی از زبان مادرش چنین می‌گوید: «حدثنی أمی التی لم تکن تحب أهل أبی وفی کلامها طابع قاس: الثور، الحمار، والکلب هم تراث العائلة آنذاک» (بدر، ۲۰۰۷: ۱۱): (مادرم که خانواده پدرم را دوست نداشت، با لحن تندى درباره آنان گفت: گاو نر، الاغ و سگ در آن زمان، میراث خانواده به شمار می‌رفت).

از سیاق این کلام می‌توان دریافت که خشونت و سلطه‌گری از سمت خانواده پدری، این زن را بسیار آزرده است که البته این سلطه‌گری از ناحیه مردان نسبت به زنان هم به صورت مستقیم و هم به طور غیر مستقیم از طریق مادر همسر بر عروس خانواده در طول قرون اعمال می‌شده است؛ زیرا زنان جزء اجتماعی بوده‌اند که مردان اداره‌اش می‌کرده‌اند و زنان در آن جایگاه، مقام پایین‌تری داشته‌اند. به عبارت دیگر، زنان به دلیل این که تحت سلطه مردان بودند، در برابر زنان ضعیف‌تر از خود یا زیر دستان خود قدرت‌مندان عمل می‌کردند و در نتیجه اغلب مادر شوهر، انتقام سرخوردگی‌های خود را از عروس خانواده می‌گرفت و عروس نیز به احترام خانواده، به تعبیر ویرجینیا وولف باید فرشته‌وار رفتار می‌کرد و با فداکاری و صبوری به دیگران خدمت‌رسانی نماید.

در ادامهٔ رمان، در فضای نظام مسلط مردانه، نارضایتی قهرمان زن داستان یعنی عمه از نقش الگوها و فرصت‌هایی که زندگی به او داده‌است، به تصویر کشیده می‌شود. عمه با وجود اشتغالش به امر تجارت در دوران پادشاهی در عراق، پس از فروپاشی خاندانش، در دام نقش‌هایی می‌افتد که جامعهٔ مرد سالارانه برایش ترسیم کرده‌است. او با وجود موقعیت مرفه و ثروت فراوانی که از خاندانش برای او به جا مانده، شخصیتی است که در ناخوشی و روزمرگی مرتبط با زنانگی اشرافی، عزلت گزیده است و البته در عین این ناخوشی و نارضایتی از نظام مردسالار، خود به نوعی، سلطهٔ مردان را بر زنان اعمال می‌نماید و جنس مؤنث دیگری را قربانی سلطهٔ مردانه و افکار سنتی خود می‌کند، آن هم از طریق منع کردن برادرزاده از رفتن به مدرسه و حضور در جامعه که در بخش بعدی به آن می‌پردازیم.

۷-۲. اهتمام به تحصیل و آموزش دختران و زنان

در این رمان می‌بینیم که عمه، زن با سواد و کتابخوانی است و چیزی از مردان کم‌تر ندارد. و فور کتاب‌های رمان در کتابخانه نشان‌دهندهٔ اهمیت این زن به تحصیل و کسب سواد در دههٔ پنجاه میلادی است: «کانت تتحدث وهي تنظر إلى أكداس الكتب الموضوعه في المكتبة الخشبية التي قبالتها، والكتب المنشورة على الأرائك دون اعتناء.. روايات جین اوستین .. باربره کارتلند..» (بدر، ۲۰۰۷: ۲۱): (او صحبت می‌کرد در حالی که به انبوه کتاب‌هایی که در کتابخانهٔ چوبی روبروی او قرار گرفته‌اند و کتاب‌هایی که روی کاناپه‌ها همین‌طور پخش بودند، نگاه می‌کرد.. رمان‌های جین آستین و باربارا کارتلند..)

بدین ترتیب معلوم است که عمه بسیار اهل مطالعه و علاقه‌مند به خواندن رمان‌های عاشقانه است؛ چراکه جین آستین و باربارا کارتلند از برجسته‌ترین نویسندگان قرن نوزدهم انگلستان، به رمان‌های عاشقانهٔ کلاسیک مشهور هستند و در این‌جا می‌بینیم که رمان‌های این دو زن رمان نویس روی میل‌ها افتاده‌است.

اما شایان ذکر است که در این رمان با این که عمه شخصیتی با سواد و کتابخوان است، ترجیح می‌دهد فرزند برادرش که دختر است در خانه درس بخواند و بیرون نرود، درواقع این شیوه تحصیل، تحت تأثیر رسم حفظ اصالت خانوادگی و عدم شرکت دختران در جامعه و فضای بیرون از خانه، در جوامع سنتی و جامعهٔ سنتی عراق تا اواسط قرن نوزدهم میلادی (تاریخ مذکور در رمان ۱۹۵۷) اتخاذ می‌شده‌است: «رفضت العمه التحاق الفتاة بالمدرسة أياً كان نوعها خاصةً أم عامهً لئلا تفسد فيها طبيعة العائلة التي نبغى المحافظة عليها وصيانتها مهما كلف الأمر. لقد أرقها الموضوع كثيراً وقد ناقشته معها في كل مكان..»: (عمه از ثبت نام دختر در هر نوع مدرسه‌ای اعم از خصوصی و دولتی امتناع کرد تا اصالت خانواده که باید به هر قیمتی حفظ و نگهداری شود، لکه دارنشود. این موضوع عمه را بسیار بی‌خواب کرد و در هرجایی با برادرزاده‌اش در این باب بحث و گفتگو می‌نمود). (بدر، ۲۰۰۷: ۳۵)

در واقع در این‌جا نگاه جنسیتی و به دنبال آن تبعیض جنسیتی موجب شده‌است که عمه با بیرون فرستادن دختر برادرش و درس خواندنش در مدرسه مخالفت کند و با وجود مقاومت برادرزاده‌اش، روزها و شب‌های متوالی با او در این باره بحث و گفتگو کند تا بتواند او را متقاعد نماید که در

خانه آموزش ببیند، در حالی که اگر پسر می‌بود اصلاً چنین مشکلاتی نداشت: «لقد مرّت أشهر طويلة والعمّة تحاول إقناع الفتاة بقراءة رواياتها.. المحاولات الأولى فاشلة لكنها نجحت في قراءة رواية أو روايتين للكاتبّة الانجليزية باربارا كارتلاند ومن ثم تعلمت طريقة أخرى تمسك الرواية بيدها وتذهب بعيداً.. بعيداً في أحلامها..» (همان: ۳۸ و ۳۹): (ماه‌ها گذشت و عمه مرتب سعی می‌کرد دختر را متقاعد کند که رمان‌هایش را بخواند، تلاش‌های اولیه ناموفق بود، اما بالاخره برادرزاده موفق شد یکی دو رمان از باربارا کارتلاند نویسنده انگلیسی را بخواند و سپس راه دیگری را یادگرفت، رمان را در دست می‌گرفت و غرق در رؤیاهای خود تا دور دست‌ها می‌رفت و می‌رفت.)

می‌توان گفت که عمه با وجود این که به آموزش برادرزاده اش توجه دارد، ولی از آن‌جا خود نیز گرفتار نگاه سنتی حاکم بر جامعه خود است، خواسته برادر زاده را سرکوب می‌کند و به آن شیوه‌ای که خودش می‌پسندد او را در مسیر آموزش قرار می‌دهد.

۷-۳. تمایل زنان به جلب توجه مردان (دگرجنس خواهی)

زنان بی‌هویت در فضای جامعه مردسالار دچار دگرجنس خواهی اجباری می‌شوند و نیاز دارند برای جلب توجه مردان دست به کارهایی بزنند تا بتوانند کنار مردی زندگی کنند و آینده تیره خود را روشن سازند. در این رمان نیز به محض آمدن مرد غریبه، زندگی در عمارت کاملاً دگرگون می‌شود. عمه از همان روز اول برنامه خود را تغییر می‌دهد و نیم ساعت دیرتر از برنامه روزانه خود از اتاقش بیرون می‌آید: «...فتحت العمّة باب حجرتها الموصد... وأخذت تهبط السلم بهيئة مغاربة لهيئتها اليومية، لقد اخفت الخيوط الفضية التي كانت تخط شعرها بالحناء الكستنائية، وارتدت ملابس فاخرة» (بدر، ۲۰۰۷: ۵۱): (...عمه در بسته اتاقش را گشود و آهسته آهسته با حالتی که با حالت روتینش تفاوت دارد، از پله‌ها پایین آمد. دیگر از تارهای نقره‌ای که در لابه لای موهای بلوطی رنگش بودند، خبری نبود و لباس فاخری به تن کرده بود.)

تغییر لباس و به نمایش گذاشتن زیبایی‌ها از جمله کارهایی است که زنان اغلب برای جلب توجه مردان انجام می‌دهند؛ از این‌رو عمه و برادرزاده در این امر با هم رقابت می‌کنند و هر کدامشان سعی دارد بهتر از دیگری باشد و در این‌جا عمه چون شانس خود را کم‌تر می‌بیند در صدد جلب توجه بیشتر است: «ارتدت العمّة ملابسها الأنيقة على عجل ولفت شعرها الحنائي اللون بفولارات حرير، وهبطت السلم برشاقة» (عمه با عجله لباس‌های شیک خود را پوشید و موهای حنایی رنگش را با روبان‌های ابریشمی پیچید و با ظرافت از پله‌ها پایین آمد.) (بدر، ۲۰۰۷: ۱۱۳).

به علاوه در شبی که قرار است این چهار نفر در عمارت خود با هم دستمال بازی کنند، عمه و برادرزاده به قصد جلب توجه مرد غریبه، لباس شب می‌پوشند، گویی که مهمانی مجللی در حال برگزاری است، در حالی که کسی به غیر از خودشان در دورهمی حضور ندارد و حتی همسر مرد غریبه در این بازی مشارکت نمی‌کند و لباسی معمولی پوشیده است و عمداً خود را کنار می‌کشد تا همسرش بهتر بتواند این دو زن را فریب دهد. نویسنده در این باب در بخشی از رمان می‌گوید:

«.. تلدت ثريات الكرستال الكبيرة من السقوف العالية، بعد أن أضاءتها العمّة اتضحت ملابسها الفاخرة وعقودها اللؤلؤية وهى تتلامع على جديدها الأبيض كجيد الوز، وقد ارتدت فستاناً طويلاً مخصراً على جسدها يكشف عن ساقها العاريتين المخروطيتين بشكل ناعم... وفى تلك اللحظة نادى الغريب على زوجته التى خرجت مائعة دون

اکثرات بملابس قد رأتها العمه ملابس عادية، وأيضاً لا تليق بسيدة من عائلة كبيرة في سهرة مثل هذه السهرة» (همان: ۶۷ و ۶۸): (لوسترهای کریستالی از سقف بلند آویزان بود، بعد از این که عمه لوسترها را روشن کرد، لباس‌های با شکوه و گردنبندهای مرواریدی‌اش که بر گردن سفیدش که همچون گردن مرغابی بود، می‌درخشیدند، آشکار شد. لباس شب بلند کمربندی پوشیده‌بود که پاهای برهنه و مخروطی شکلش را نشان می‌داد ... در آن لحظه مرد غریبه همسرش را صدا کرد و او از اتاق خودش خیلی بی‌حال و بی‌توجه با لباس‌هایی بیرون آمد که عمه آن‌ها را لباس‌هایی عادی می‌دید که در شأن یک خانواده بزرگ در چنین مهمانی شبانه‌ای نبود).

درواقع عمه در این پذیرایی‌ها با پوشیدن لباس‌های بلند کمربندی و فاخر و آویختن گردنبندهای مروارید، زنانگی خود را به‌نمایش می‌گذارد و درصدد جلب توجه مرد غریبه‌است. از نظر سیمون دوبووار پیوند دگرجنس‌خواهی زنان با خودنمایی زنانه، «به‌خصوص در لباس شب قطعیت می‌یابد. برای آن که فهمانده شود که پای مهمانی و ضیافت در میان است، این پیراهن باید گران قیمت و آسیب‌پذیر باشند، باید در حد امکان ناراحت هم باشند؛ دامن‌ها بلند و چنان گشاد و مزاحم هستند که مانع راه رفتن می‌شوند؛ در زیر جواهرها، جین‌ها، پولک‌ها، پرها و موهای مصنوعی زن به‌عروسکی گوشتی بدل شده‌است؛ .. زن هم شانه‌هایش، پشتش، سینه‌اش را به‌معرض تماشا می‌گذارد...» (دوبووار، ۱۳۸۸: ۴۱۳-۴۱۲)، همان‌طور که در متن بالا هم این امور ملاحظه می‌شود و عمه علاوه بر پوشیدن لباس فاخر، پاهای برهنه خود را به‌نمایش می‌گذارد، گویی که بی‌هویتی در فضای جامعه مردسالار چنان او را از درون تهی کرده‌است که در هر فرصتی که دست می‌دهد، زنانگی خود را به‌نمایش می‌گذارد.

۴-۷. دختران و زنان در پی رهایی از مردسالاری و یافتن لذت عشق

یکی از مقوله‌هایی که در نقد زنانه مورد توجه قرار می‌گیرد، سرپیچی از قوانین نرینه‌سالار است که یکی از جلوه‌های آن در این رمان دلزدگی عمه از خواندن کتاب‌های تاریخ و دائرة المعارف-های فلسفه و روی آوردن به خواندن رمان‌های عشقی است؛ در بخشی از رمان می‌بینیم که او از یکی از دوستان مقیم در لندن (منیره) می‌خواهد که برایش رمان‌های عشقی کوتاه بفرستد: «... لضرها من كتب التاريخ وموسوعات الفلسفة، سألت صديقتها أن تبعت لها بروايات حب قصيرة... تصل إليها بشكل منتظم، بطرود بریدیه اول کل شهر: الأخوات بروتی، جورج الیوت، جین أوستین، .. والروايات التي تصدرها شركة ملز أند بون الإنكليزية المتخصصة بروايات الحب القصيرة المعاصرة..» (بدر، ۲۰۰۷: ۲۹): (از آنجایی که از کتاب‌های تاریخی و دایره المعارف‌های فلسفه دل‌زده شده بود، از دوستش منیره که در انگلیس اقامت داشت، درخواست کرد که رمان‌های کوتاه عاشقانه را در اول هر ماه برایش پست کند: خواهران بروتی، جورج الیوت، جین آستن .. و رمان‌هایی که توسط یک شرکت انگلیسی تخصصی در زمینه چاپ و نشر به‌نام «Mel's & Boon» رمان‌های عاشقانه کوتاه معاصر، منتشر می‌شد).

در واقع می‌توان گفت که عمه در آغاز رهاشدن از نرینه‌سالاری است- همان سلطه‌ای که تمایل به کسب مهارت، علم، فلسفه، استادی و نظایر آن را پدید می‌آورد- تا به بدن خاموش خود

ارزش بخشد و از هرگونه ورود به تاریخ تبری جوید. (رک: سلدن؛ ویدسون، ۱۳۷۷: ۲۸۳-۲۸۲) گویی او با خواندن رمان‌های عشقی خواهران برونته و جین آستین در جست وجوی لذت عشق است.

در ادامه رمان، ملاحظه می‌کنیم عمه و برادرزاده هر دو به دنبال عشق گم‌شده خود هستند و این نیاز در قالب رقابتی که بر سر جلب توجه مرد غریبه دارند و نیز علاقه شدیدی که عمه به خواندن رمان‌های عشقی پیدا کرده است، خود را نشان می‌دهد: «انعمرت العمه ذائبة فی صور الحب الشفافة التي تقدمها هذه الروایات والتي كانت تسميها من قبل تافهة عديمة الأهمية، كانت العمه تلهث بأنفاسها الحرى وهي تضع في مشاهد غرام تضحيات وإغواءات من كل نوع، اضطرابات مقلقة واهتياج، حالات عاصفة ودموع ..» (بدر، ۲۰۰۷: ۲۵) (عمه در صحنه‌های عاشقانه روشنی که این رمان‌ها ارائه می‌کند، غرق شد که البته قبلاً آن‌ها را بی‌ارزش و بی‌اهمیت می‌خواند، او با تب و تاب فراوان در صحنه‌های عاشقانه، فداکاری‌ها و انواع اغوای‌گری‌ها، تلاطم‌های نگران‌کننده و هیجان‌ها، حالات طوفانی و اشک‌ها ..)

این توصیفات نشان می‌دهد که عمه با خواندن این رمان‌های عشقی، در صحنه‌های عاشقانه و پرتب و تاب آن‌ها گم می‌شود و بدین‌صورت می‌تواند یک نوع شادی روانی در خود احساس نماید. آلیسون لایت درباره الگوی خواندن رمان‌های عشقی می‌گوید: «همین رمان‌های عشقی نوعی امکان قدرت‌یابی برای زنان خواننده فراهم می‌کند؛ امکانی منحصر به فرد برای آن که مهار نشدنی‌ها در خیال مهار شوند ... بیش از ۵۰ درصد زنان رمان‌های عشقی می‌خوانند، اما تصادفی نیست که اکثر خوانندگان را دختران و زنان خانه‌دار میان سال تشکیل می‌دهند. وی در ادامه می‌گوید: «به عقیده من این دو گروه بیش از زنان دیگر به وضوح تمام احساس می‌کنند که زن موفق بودن تا چه حد غیر ممکن است.. این واقعیت که زنان رمان‌های عشقی می‌خوانند، مقیاسی است برای سنجش ناخشنودی عمیق آنان از اجبار به دگرجنس‌خواهی و هم چنین میل به هم‌ذات‌پنداری با روایت‌های زنانگی مطیع و فرودست که این نوشته‌ها تبلیغ می‌کنند.» (لایت، ۱۳۸۲: ۱۹۵-۱۹۶)

با این اوصاف به نظر می‌رسد که عمه و برادرزاده با خواندن این رمان‌های عشقی، به نوعی نارضایتی خود را از نظام مردسالار فراموش می‌کنند و تا حدودی لذت عشق را در جریان خواندن این رمان‌ها و رؤیای‌پردازی‌های حاصل از آن، تجربه می‌نمایند.

۷-۵. قدرت زنانه

بر خلاف آنچه در مورد جامعه مرد سالار در این رمان می‌خوانیم با دقت در شخصیت‌پردازی‌ها متوجه می‌شویم نویسنده قابلیت‌های فراوانی برای زنان ذکر نموده که مردان فاقد آن هستند. درواقع در جوامع مردسالار غالباً فرزندان ذکور صاحب بخش اعظم مایملک خانواده می‌شوند، اما در این‌جا همه ارث و میراث خاندان به عمه واگذار شده و او به املاک و اموال سرکشی کرده و به امور آن‌ها رسیدگی می‌کند و از نوع زندگی که وی دارد مشخص است که عایدی زیادی دارد و می‌تواند حقوق خدمتکاران را بدهد و به راحتی در رفاه کامل زندگی کند. این وضعیت نشان‌دهنده درایت و تدبیر این زن است که توانسته سال‌های سال بدون سلطه همسر، اموال خاندان خود را حفظ کند و ارتقا دهد: «تنغمس فی حجرة مكتبها فی تدقیق الفاتورات والإیرادات من العقارات التي تملكها فی

أنحاء بغداد المختلفة» (بدر، ۲۰۰۷: ۳۲): (در اتاق دفترش به بررسی صورت حساب‌ها و درآمدهای املاکی که در بخش‌های مختلف بغداد دارد، می‌پردازد.)

همه خدمتکارانش مرد هستند و در برابرش دست به سینه‌اند. این خدمتکاران از خود هیچ اراده‌ای ندارند و شبانه روز در این خانه زندگی می‌کنند، بدون این که برای خود حقی قائل باشند یا چیزی غیر از منافع این زن بخواهند. آنان در ساعات بیداری خانم (عمه) باید همواره در خدمت او باشند؛ اگر او شبی نخوابد، آنان هم باید در خدمت او حاضر باشند بدون این که حق اعتراضی داشته باشند. در واقع در فضای خانه این زن چنان با قدرت امور را اداره می‌کند که اصلاً از نظر خدمتکارش سلیمان منطقی نیست که زنی در چنین خاندان با اصالتی پرورش‌یابد و مانند دیگر زنان اشتباهاتی داشته باشد (بدر، ۲۰۰۷: ۳۶).

۷-۶. استقلال زنان

مستقل بودن و زیر دین پدر و مادر یا شوهر نبودن یکی از خواسته‌های فمینیست‌هاست، اما این امر زمانی محقق می‌شود که شخص بتواند به تنهایی زندگی کند و خرج خود را در بیاورد. در این رمان، برادرزاده زمانی که پدرش می‌میرد و مادرش ازدواج می‌کند، دوست ندارد تحت سرپرستی پدر خوانده باشد، از این رو به‌خانه پدری که حالا در تصرف عمه است، پناه می‌برد. البته استقلال طلبی او به‌شکل کاملی بروز نمی‌کند؛ چراکه خود را در دام افکار سنتی و محافظه‌کارانه عمه گرفتار می‌نماید؛ نویسنده در این باب می‌گوید: «...تخبر الفتاة عمتها فيه، أن أمها الهولندية مصرّة على السفر والعيش في هولندا مع صديقتها الذي يصغرها بخمسة أعوام والذي تنوى الزواج منه هناك، ولأنها لا ترغب في السفر إلى هولندا مهما كلف الأمر، ولأنها لا تحتل الحياة برعاية زوج أم» (همان: ۳۳): (دختر به‌عمه خبر می‌دهد که مادر هلندی‌اش می‌خواهد با دوستش که از او پنج سال کوچک‌تر بود، به‌هلند برود و با او در آن‌جا ازدواج کند، ولی او نمی‌خواهد با آنان به‌هلند برود و تحت سرپرستی شوهر مادرش زندگی کند.)

در مواردی به‌نظر می‌آید، نازک، همسر مرد غریبه زنی مستقل است (گرچه برخی از کارهایش برای این است که شوهرش بتواند این زن و دختر را فریب بدهد) که خود را اسیر تمایلات و علاقه‌مندی‌های مرد نمی‌کند و برایش مهم نیست او چه چیزی دوست دارد، او به‌خواسته‌های خود توجه دارد و با اصرار دیگران کاری انجام نمی‌دهد، هر وقت بخواهد می‌خوابد و هر وقت بخواهد طبق میل خود غذا می‌خورد، او زندگی خود را می‌کند و خودش را همان‌گونه که هست، دوست دارد و البته می‌توان گفت که هر سه نفر، تیپ‌هایی کلیشه‌ای از جامعه هستند، ولی نازک منحصر به‌فرد است و مستقل از دیگران. او حتی زمانی که شوهرش درباره‌ی دستمالی که گلدوزی کرده‌است، از او می‌پرسد که آیا این دستمال را برای من دوخته‌ای، او بدون هیچ تعارفی می‌گوید نه، برای خودم دوخته‌ام، (رک: همان: ۱۰۳) و اصلاً از او نمی‌پرسد که آیا از این دستمال خوشش آمده‌است یا نه؟ و این تعامل نشان می‌دهد که این زن به‌نوعی استقلال طلب‌است و در برابر مرد سر خم نمی‌کند.

۷-۷. بی‌هویتی زنان

تربیت زنانه در جامعه مردسالار به‌گونه‌ای است که آن‌ها را از ابتدا برای زن شدن، مادر شدن، همسر شدن تربیت می‌کند، و بدون ایفای هر یک از این سه نقش، زنان و دختران نمی‌توانند شایسته و لایق باشند؛ از این رو هر دختری از کودکی آرزوی ازدواج و سپس مادرشدن را دارد و هویت خود را تنها در این مقوله می‌بیند. حال اگر چنین اتفاقی نیفتد دختران دچار غم و اندوه و افسردگی شده دست به تصمیماتی می‌زنند که معمولاً افراد ناامید به آن‌ها روی می‌آورند.

علی بدر در این رمان برای تأکید بر بی‌هویتی دو شخصیت اصلی رمان یعنی عمه و برادرزاده، آنان را بدون نام ذکر می‌کند در صورتی زنان حاشیه‌ای داستان یعنی همسر مرد غریبه (نازک)، یکی از زنان خاندان (باهره)، خدمتکار زن (عبده) و دوست عمه (منیره) نامشان ذکر می‌گردد. این امر نشان می‌دهد که این عمه و برادرزاده در حد داشتن یک نام هم در جامعه خود هویت شخصی ندارند.

نویسنده با تشریح زندگی سرد و بی‌روح این دو زن زمینه را آماده می‌کند تا دلیل خوشحالی آنان را از آمدن میهمان توجیه کند، ابتدا زیبایی دختر ۱۷ ساله را می‌ستاید، سپس زندگی روتین آنان را توصیف می‌نماید: «كانت الفتاة تنضج يوماً بعد يوم وهي تحرق في جسدها المخصر في المرأة الدائرية في طرف الحجر على خوان جدتها، لقد أضحت في سن السابعة عشرة، تنظر طويلاً ومن غير ارتواء استدارة وجهها الدقيقة التي تحيط بالحدود الموردة، وقد ضاعف جمالها نظرتها الثابتة في عينيها القاتمتين، كانت تسير بقامتها المخصرة، وشعرها الأسود المتموج ينسدل على الأكتاف العريضة، وأنفها الأفطس الجميل يرتفع من الأعلى يميز العائلة المتطرسة برمتها، كانت تسير بكبرياء سير عمتها الأربعينية العذراء التي تعيش حياتها وهي تحرق إلى عقارب الساعة التي تنحل فيها بشكل بطيء» (بدر، ۲۰۰۷: ۳۹). (دخترک روز به روز بزرگ می‌شد و در آینه گرد گوشه اتاق روی میز مادر بزرگش به کمر باریکش خیره می‌شد، به سن هفده سالگی رسیده بود، مدت‌های طولانی به تماشای گردی کامل صورت خود که گونه‌های گلگونی را احاطه می‌کرد، می‌پرداخت، بدون این که از این کار سیر شود، زیبایی او با نگاه ثابت چشمان تیره‌اش دو چندان می‌شد. او با کمر باریکش موهای موجدار مشکی‌اش که روی شانه‌های پهن او می‌افتاد، و بینی - ای کوتاه زیبایی که نوکش رو به بالاست و حالتش این خانواده دارای جاه و مقام را از دیگر خانواده‌ها متمایز می‌کند، همچون عمه چهل ساله باکره‌اش، با غرور گام برمی‌داشت، عمه ای که زندگی‌اش را با خیره‌شدن به عقربه‌های ساعتی سپری می‌کرد که آرام آرام در آن محو می‌شود).

با این توصیف، ملاحظه می‌کنیم این دو زن که دچار بی‌هویتی هستند، عادت کرده‌اند در خانه بنشینند و منتظر گذر زمان باشند. برادرزاده جوان که مدتی طولانی جلوی آینه، زیبایی‌های ظاهری خود را ورندا می‌کند و عمه که چشمش فقط به عقربه‌های ساعت است. درواقع این دو زن به جهت عدم حضور در جامعه، هیچ هویتی ندارند و خلأ عمیقی را در خود احساس می‌کنند. گاه این بی‌هویتی باعث می‌شود که عمه دچار افسردگی و حسرت و اندوه شود: «..انزوت العمه لحظتها مختلياً بنفسها عند الوجاق الذي ذهب سليمان لاشعاليه قبل وصولها بدقائق قليلة وأخذت تتنفس بصعوبة على الكرسي الهزاز أمام ابنة أخيها تنتهد وتطلق الحسرات وكأن دموعها الجبيسة توجع لها قلبها، كانت تحرق في النار المنعكسة على وجهها الذي أخذ يحمر رويداً رويداً من الدف والحزن معاً.» (بدر، ۲۰۰۷: ۴۱ و ۴۲). (عمه در همان لحظه، در خلوت تنهایی خود، در کنار اجاقی که سلیمان چند دقیقه قبل از رسیدنش روشن -

کرده بود، گوشه‌ای نشست و روی صندلی گهواره‌ای خود، روبروی برادرزاده‌اش به‌سختی نفس می‌کشید و آه از نهاد برمی‌آورد و افسوس و حسرت می‌خورد، گویی که اشک‌های حبس‌شده‌اش قلبش را به‌دردمی‌آورد، او در آتشی که روی صورتش منعکس شده بود، خیره می‌شد و صورتش کم‌کم از گرما و اندوه قرمز می‌شد.

در ادامه آثار این افسردگی حاصل از بی‌هویتی در قالب بی‌اشتهایی عمه خود را نشان می‌دهد: «بعد الظهيرة هبت عواصف شديدة الدوى، كانت العمّة على طاولة الطعام تتناول غداءها دون شهية، سكنت قليلاً وهي ترفع عينها صوب النافذة، واضعه الشوكة و السكين جوار الصحن، ثم نهضت لتخطو خطوات وثيدة نحو النافذة، أزاحت الستائر الثقيلة قليلاً محدقةً بالمشهد الشتوى» (همان: ۴۱): (بعد از ظهر طوفان شدیدی وزید و عمه پشت میز غذا بود و بدون اشتها ناهار می‌خورد، کمی درنگ کرد و به‌سمت پنجره نگاهی انداخت و چنگال و چاقو را کنار بشقاب گذاشت، سپس بلند شد و به‌سمت پنجره قدم‌های سنگینی برداشت و پرده‌های سنگین را کنار زد و به‌منظره زمستانی خیره شد).

در واقع به‌دلیل این‌که زنان عادت کرده‌اند در سایه مرد و در نقش همسری و مادری قرار بگیرند، زمانی که از این دو نعمت محروم‌اند، احساس افسردگی می‌کنند و زمان برای آن‌ها گُند می‌گذرد و گویا هیچ هدفی در زندگی ندارند و از هیچ تفریحی لذت نمی‌برند. (والاس؛ کِلر، ۱۳۸۰: ۳۰۲). درواقع طبق تعبیر خانم ورنا کست می‌توان گفت که اغلب جامعه تلاش می‌کند که این باور را به‌دختر نوجوان تلقین نماید که «حتی اگر نتواند هویت خودش را بسازد، حتی هنگامی که تصور کند فقط به‌واسطه ارتباط با یک مرد می‌تواند هویت بیابد، او باز هم، عادی و یک زن واقعی است. در چنین شرایطی، این زن فقط باید در کنار یک مرد باشد تا احساس کند خودش است، مردی که به راحتی می‌تواند برایش تجویز کند که او باید چگونه باشد، باید چه احساسی داشته باشد و باید چطور رفتار کند اگر این زن آنقدر شهامت داشته باشد که بر طبق باورهای خودش زندگی کند، دیگر در نظر مردها یک زن شایسته و لایق نخواهد بود. در صورتی که نظر مردان برای او مهم باشد، انتقاد آن‌ها یا او را دچار بحران هویت می‌کند یا وادارش می‌سازد که بار دیگر خود را با آن‌ها وفق دهد.» (کست، ۱۳۹۴: ۷-۶)

به‌این ترتیب عمه وقتی با مرد جذابی مواجه می‌شود که ادعا می‌کند یکی از اقوام اوست و به‌همراه همسرش از خارج برای گذراندن ماه عسل به بغداد آمده است، بدون این‌که از پیشینه او اطلاعی داشته باشند، او را به‌عمارت خود راه می‌دهند و در مدت کوتاهی، بدون توجه به‌زنی که همراه اوست، خود و برادرزاده‌اش شدیداً به‌او دل می‌بندند. عمه از همان ابتدا که این مرد را می‌بیند، دربرابر شخصیت جادوکننده‌اش، خطوط ظریف صورتش و چشمان تیره‌اش که با نشاط در صورت گندمی رنگ و در میان موهای سیاه لختش خودنمایی می‌کرد، به‌هیجان می‌آید: «حين التقت نظرانهما، أحست العمّة بالدم يغض من وجهها وتملّكها فزع عجب، لقد تيقّنت إنها أمام شخصيّة ساحرة، مدمرة، بتقاطع وجهه الدقيقه الناعمه وعينه القاتمه التي تشع وهي تتلاقط بحيوية في وجهه الحنطى التموج وشعره الاسود السرح المبتل تماماً بالماء.» (بدر، ۲۰۰۷: ۴۶): زمانی که چشم در چشم شدند، عمه احساس کرد که خون در صورتش جریان پیدا می‌کند و دچار ترس عجیبی شد؛ چراکه یقین حاصل کرد که مقابل شخصیت جادوکننده ویران‌گری ایستاده‌است، با آن خطوط ظریف صورتش و چشمان

تیره‌اش که با نشاط در صورت گندمی رنگ و در میان موهای سیاه لخت کاملاً خیسش می‌درخشید.

این بی‌هویتی به‌شکلی است که وقتی در پایان داستان، مرد غریبه و همسرش به‌شکل ناگهانی مرد عمارت را ترک می‌کنند، عمه و برادرزاده‌اش، احساس می‌کنند که دیگر رمقی ندارند و پاهایشان می‌لرزد: «أخذت يدها تفتر شيئاً فشيئاً وركبته ترتعشان. جلست على الأريكة في الصالة الباردة وهي تحرق في النار الخافتة في الوجدان. هبطت الفتاة كانت أقدامها المهترئة لا تقوى على حملها.» (همان: ۱۳۸: دستانش کم‌کم سست شدند و زانوهایش شروع به‌لرزیدن کردند. روی مبل در سالن سرد نشست و به‌آتش کم‌رمق شومینه خیره‌شد. دختر از پله‌ها پایین آمد، پاهای لرزان‌ش دیگر نمی‌توانستند او را سر پا نگه‌دارند.)

عمارث برای این دو نفر رنگ دیگری می‌گیرد و بی‌روح و خاموش می‌شود: «كان جو المنزل رمادياً شاحباً والرطوبة تتسرب من الأبواب المفتوحة. وقفت منتصباً أمام العمّة في المكان الخافت لتستوضح منها الأمر» (همان‌جا): (فضای خانه خاکستری و بی‌رنگ بود و رطوبت از لا به‌لای درهای باز به داخل عمارت نفوذ می‌کرد، او [برادر زاده] جلوی عمه در این مکان بی‌روح ایستاد تا از او توضیح بخواهد.) زمانی که عمه فهمید مرد غریبه فریبشان داده‌است، صدایش کاملاً گرفت و بغض گلایش را گرفت: «اختلف صوت العمّة تماماً .. وكانت العبرات تتوقف في حنجرتها..» (بدر، ۲۰۰۷: ۱۳۸)، برادرزاده هم با وضعیت بسیار نگران‌کننده‌ای به‌طرف اتاق این دو مهمان می‌شتابد: «انطلقت الفتاة مرعوبة خائفة، انفجرت باكية، تبعثها العمّة و هي تلهث إلى الدور العلوى واقتحمت عليها الحجرة التي كان يشغلها الغريب و زوجته» (همان: ۱۳۹): (دختر ترسان و شتابان رفت و همین‌طور گریه می‌کرد، عمه نیز به‌دنبالش نفس‌نفس‌زنان به‌طبقه بالا رفت و به‌اتاقی که مرد غریبه و همسرش اشغال کرده بودند، یورش برد.)

در نهایت دختر خودکشی می‌کند که درواقع مهر تأییدی است بر تربیت ناصحیح وی که به‌نوعی اعتماد به‌نفس و استقلال کامل را از او گرفته و او را فردی بی‌هویت و وابسته بار آورده‌است. بعد از مدتی عمه نیز در پی ناکامی خود از درک لذت عشق در کنار مرد غریبه، از غصه می‌میرد. درواقع عمه و برادرزاده، معنای زندگی را تنها درکنار این مرد درک می‌کردند؛ ازاین‌رو، با رفتن او همه‌چیز می‌رود و این همان چیزی است که فمینیست‌ها به‌آن معترض هستند.

در واقع «زنانی که هویتی اصیل را در خود شکل نداده‌اند، غالباً به‌هنگام مواجهه با جدایی‌ها بسیار افسرده می‌گردند. هنگامی که رابطه‌ای قطع می‌شود، ما باید بتوانیم خویشتنی مستقل از آن رابطه را بازیابیم که چنین کاری صرفاً زمانی امکان‌پذیر است که قبلاً خویشتن فرد، تا اندازه‌ای شکل گرفته باشد.» (کست، ۱۳۹۴: ۷) به‌همین دلیل می‌توان گفت که در این رمان هم عمه و هم برادرزاده در پی عدم استقلال و بی‌هویتی دچار دگرجنس‌خواهی اجباری می‌شوند و در نهایت، قربانی نظام مردسالارانه حاکم در جامعه خود می‌گردند.

در مجموع می‌توان گفت که علی‌بدر در این رمان که محصول خیال‌پردازی مردانه است، از یک سو تا حدودی مسائل پیش‌روی زنان و دختران عراقی را در دهه پنجاه میلادی از رهگذر یک جهان محدود - که همان خانواده اشرافی وابسته به‌نظام پادشاهی فروپاشیده عراق است -

به چالش می کشد و از سوی دیگر به سبک ادبیات بورژوازی دو نوع زن را در اثر خود خلق می کند که هر دو به نوعی قربانی فرهنگ مردسالارانه جامعه خود می شوند.

البته علی بدر در کنار این دو زن قربانی می توانست شخصیت زنانه دیگری - البته به غیر از زن مرد غریبه - ترسیم نماید که به نوعی بتواند یک الگوی زنانه مناسب را در فضای جامعه مردسالار عرضه بدارد و این فضای خفقان آور را بشکند و به صورت عملی برخی راه های برون رفت از چنین فضاهایی را به عنوان یک رمان نویس در قالب یک الگوی پیشنهادی به نمایش بگذارد.

۷. نتیجه

در این پژوهش، رمان شتاء العائله علی بدر بر اساس رویکرد زن محور مورد تحلیل و نقد قرار گرفت و نتایج ذیل حاصل آمد:

۱- این رمان از سویی به طور غیر مستقیم نظام مرد سالارانه را در دهه های شصت و هفتاد عراق به چالش می کشد و از سوی دیگر، در دل همین نظام مردسالار، دو نوع شخصیت از زنان را پدید می آورد: یک شخصیت قهرمان (عمه) و یک شخصیت قربانی (برادرزاده)؛ عمه که در گذشته به کار تجارت مشغول بوده و اکنون به خاطر فروپاشی خاندان او در پی سقوط نظام پادشاهی در عراق و سلطه نظام مردسالارانه، دواور مسائل اقتصادی خود را اداره می کند و برادرزاده که در واقع قربانی افکار سنتی جامعه و عمه می شود و از تحصیل در مدرسه بازمی ماند و در نهایت از روی بی هویتی و شدت وابستگی به مرد غریبه و ناامیدی از داشتن آینده ای روشن، دست به خودکشی می زند و عمه نیز به دنبال ناکامی خود از درک لذت عشق در کنار همین مرد غریبه، دق مرگ می شود و به عبارتی خود نیز قربانی می شود.

۲- مؤلفه های فمینیستی ای که در این رمان در خدمت حمایت از زنان و حقوق آنان است، عبارتند از: اهتمام به تحصیل و آموزش دختران و زنان، استقلال زنان، قدرت زنانه و رهایی از سلطه مردسالاری و یافتن لذت عشق. به عبارت دیگر این مؤلفه ها در رمان به واسطه شخصیت عمه قهرمان داستان، کم و بیش حضور دارند، ولی در چهارچوب های محدودکننده نظام مردسالارانه به طور کامل محقق نمی شوند؛ آموزش برادرزاده در خانه، بدون هیچ معلم سرخانه ای، با استفاده از کتاب ها و رمان های عمه صورت می گیرد، استقلال برادر زاده هنگام ترک مادر خود به خاطر این که تحت سرپرستی ناپدری نباشد، تا حدودی خودنمایی می کند، ولی با پناه گرفتن به عمه که اسیر افکار سنتی است، رنگ می بازد. قدرت زنانه در عمه که صاحب بخش اعظم مایملک خانواده می شود و به املاک و اموال سرکشی کرده و به امور آن ها رسیدگی می کند، خود را نشان می دهد، ولی در جای دیگر که در برابر مرد غریبه، ضعف نشان می دهد و دچار دگرجنس - خواهی کورکورانه ای می شود، دیگر اثری از این قدرت دیده نمی شود.

۳- علی بدر همزمان با تأکید بر برجسته کردن نقش زن و ویژگی های زنانه او، جامعه مردسالار را نیز به طور غیرمستقیم مورد انتقاد قرار می دهد و به عبارتی لزوم خانه نشینی دختران برای حفظ اصالت خانوادگی، تمایل زنان برای جلب توجه مردان (دگرجنس خواهی اجباری) و بی هویتی

زنان را زیر سؤال می‌برد و از رهگذر خودکشی برادرزاده و دق مرگ شدن عمه نشان می‌دهد که یک زن در فضای نظام مردسالار، به چه شکل به یک زن قربانی تبدیل می‌شود. البته در نهایت، علی بدر پس از خودکشی برادرزاده و فوت عمه داستان را به پایان می‌رساند و بدون این که راه-حل‌هایی را برای مبارزه با نظام مردسالارانه در عراق برای مخاطب به تصویر بکشد، خواننده را سر در گم می‌کند.

منابع

- آبوت، پاملا؛ والاس، کلر (۱۳۸۰)، *جامعه‌شناسی زنان*. ترجمه منیژه نجم عراقی، تهران، نشر نی.
- بدر، علی (۲۰۰۷)، *شتاء العائلة*، بغداد، دار الشؤون الثقافية.
- بنت، اندرو؛ رویل، نیکولاس (۱۳۸۸)، *مقدمه‌ای بر ادبیات نقد و نظریه*، ترجمه احمد تمیم داری، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- پاینده، حسین (۱۳۸۲)، *گفتمان نقد- مقالاتی در نقد ادبی*، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- تانگ، رزمی (۱۳۹۱)، *درآمدی جامع بر نظریه‌های فمینیستی*. ترجمه منیژه عراقی. چاپ دوم، تهران، نشر نی.
- تایسن، لیس (۱۳۸۷)، *نظریه‌های نقد ادبی معاصر*. ترجمه مازیار حسین زاده و فاطمه حسینی، تهران: نگاه امروز.
- دوبووار، سیمون (۱۳۸۸)، *جنس دوم*، ترجمه قاسم صنعوی، چاپ دوم، تهران، توس.
- رابینز، روت (۱۳۸۹)، *فمینیسم‌های ادبی*، ترجمه احمد ابو محبوب، تهران، انتشارات افراز.
- روباتام، شیلا (۱۳۸۵)، *زنان در تکاپو*، فمینیسم و کنش اجتماعی، ترجمه حشمت الله صباغی. تهران، نشر و پژوهش شیرازه.
- سلدن، رامان؛ ویدوسون، پیت (۱۳۷۷): *راهنمای نظریه ادبی معاصر*، ترجمه عباس مخبر، چاپ دوم، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- کست، ورنه (۱۳۹۴)، *تقدیر زنان*، ترجمه ساره سرگلزایی، چاپ ششم، تهران، انتشارات بنیاد فرهنگ زندگی.
- لافین، جانیس (۱۳۸۹)، *زنان و نظریه اجتماعی و سیاسی*، ترجمه حمیرا مشیر زاده، تهران، شیرازه.
- لایت، آلیسون (۱۳۸۲)، *بازگشت به ماندولی، رمان‌های عشقی، جنسیت زنانه و طبقه اجتماعی*، در سلسله پژوهش-های گرد آوری شده در کتاب زن و ادبیات، گزینش و ترجمه منیژه نجم عراقی؛ مرصده صالح پور و نسترن موسوی. تهران، چاپ اول، صص ۱۶۳-۱۹۹.
- موران، برنا (۱۳۸۹)، *نظریه‌های ادبیات و نقد*، ترجمه ناصر داوران، تهران، مؤسسه انتشارات نگاه.
- هام، مگی و سارا گمبل (۱۳۸۲)، *فرهنگ نظریه‌های فمینیستی*، ترجمه فیروز مهاجر و دیگران، تهران، توسعه.
- Abbott, Pamela; Wallace, Claire (2008), *Sociology of Women*. Translated by Manijeh Najm Iraqi, Tehran, Ney Publishing. [In Persian].
- Badr, Ali (2007), *Shata al-Aaila*, Baghdad, Dar al-Shashah al-Thaqafiyyah. [In Arabic].
- Bennett, Andrew; Royle, Nicholas (2008), *an introduction to the literature of criticism and theory*, translated by Ahmed Tamim Dari, Tehran, Research Institute of Cultural and Social Studies. [In Persian].
- Du Beauvoir, Simon (2008), *Second Genus*, translated by Qasim Sanavi, second edition, Tehran, Tos. [In Persian].
- Ham, Maggie and Sarah Gamble (2003), *Culture of Feminist Theories*, translated by Firouz Mohajer and others, Tehran, Toseah. [In Persian].
- Kast, Verna (2014), *Women's Valor*, translated by Sara Sargolzaei, 6th edition, Tehran, Farhang Zendih Foundation Publications. [In Persian].
- Lafin, Janice (2009), *Women and Social and Political Theory*, translated by Hamira Moshirzadeh, Tehran, Shiraz. [In Persian].

- Light, Alison (2012), Return to Manderley, romance novels, female gender and social class, in the series of researches collected in the book Women and Literature, selection and translation of Manijeh Najm Iraqi; Mersedah Salehpour and Nastern Mousavi. Tehran, first edition, pp. 163-199. [In Persian].
- Moran, Barna (2010), Theories of Literature and Criticism, translated by Nasser Davaran, Tehran, Negah Publications Institute.[In Persian].
- Payandeh, Hossein (2003), Discourse of Criticism - Essays in Literary Criticism, Tehran: Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian].
- Robatam, Sheila (2015), Women in Struggle, Feminism and Social Action. Translated by Heshmatullah Sabbaghi. Tehran, Shirazeh publishing and research. [In Persian].
- Robbins, Ruth (2010), Literary feminisms, translated by Ahmad Abu Mehboob, first edition, Tehran, Afraz Publishing House. [In Persian].
- Selden, Raman; Widdowson, Peter (1998): A Guide to Contemporary Literary Theory. Translated by Abbas Mokhbar, second edition, Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian].
- Tang, Rosemary (2011), a comprehensive introduction to feminist theories. Manijeh Iraqi translation. 2nd edition, Tehran, Ney publishing house. [In Persian].
- Tysen, Lis (2008), Theories of Contemporary Literary Criticism. Translated by Maziar Hosseinzadeh and Fatemeh Hosseini, Tehran: Today's view. [In Persian].